

Олександр Колесник
(Чернігів)

МОВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СВІТУ В АСПЕКТІ МІФОЛОГІЧНОГО СЕМІОЗИСУ

Анотація. Розглядаються семіотичні механізми вербального творення альтернативних світів на основі змісту міфологічного простору. Особливу увагу приділено параметрам мовних знаків, що є базовими операторами можливих світів.

Ключові слова: *міфологічний простір, семіозис, знак, оператор, можливий світ.*

Анотация. Рассматриваются явление семиотические механизмы вербального создания альтернативных миров на основе содержания мифологического пространства. Особое внимание уделяется параметрам языковых знаков – базовых операторов возможных миров.

Ключевые слова: *мифологическое пространство, семиозис, знак, оператор, возможный мир.*

Abstract. The article discusses semiotic premises of verbal creating of alternative worlds on the basis of mythic space's content. Special attention is paid to the features of language signs functioning as basic operators within the framework of possible worlds.

Key words: *mythic space, semiosis, sign, operator, possible world.*

У сучасних дослідженнях одиниць мови та мовлення на предмет лінгвокультурних і лінгвокогнітивних особливостей підкреслюємо їх роль у творенні картин світу (КС) [1]. Їх опис здійснюється із застосуванням поняття простору, що окреслює нежорсткий спосіб об'єднання рівнорангових елементів [7]. Водночас, до універсалізації в мовознавстві зумовлює актуальність розгляду міфологічного простору (МП) і мов як відкритих моделюючих систем, здатних до самоорганізації.

У нашому розумінні, МП – мовно втілений енерго-інформаційний континуум [13], ядерна частина семіосфери [6], представлена корпусом міфологічно орієнтованих текстів. При цьому первинний міф-текст постає вербальним корелятом моделі світового устрою, субститутуом прямих енерго-інформаційних взаємодій. Відповідно, мовний знак, що містить значення, розглядається як закодована інформаційна структура. Необхідність такого вер-

бального кореляту зумовлена специфікою онтогенезу, в якому семіотично-номінативні процеси та інтерпретативні практики є прототипово-нормативним способом інформаційного обміну між представниками виду *Homo sapiens*.

Відповідно, міф як вербальний конструкт і джерело інших текстів є „прецедентним феноменом” [2, с. 251]. Значущі для представників лінгвоспільнот різних поколінь у пізнавальному й емоційному планах елементи міфу мають надособистісний (надсистемний, конфігуративний) характер. Рекурентне звернення до них приводить до побудови вербальних образів „первинної реальності” або моделювання альтернативних світів [12]. Динамічна структура прецедентного міфу-тексту видозмінюється в процесі його інтерпретацій та детермінує структурні й семантичні особливості власних наступних ітерацій. Міфологічні тексти первинні відносно інших вербальних продуктів – як хронологічно, так і у сенсі поширення серед представників лінгвоспільноти. Притаманний кожній лінгвокультурі корпус власних прецедентних текстів є основою вторинної етнонаціональної міфології. Натомість, інваріантну частину міфологічних вербальних конструктів, ізоморфну в певній кількості лінгвокультур, ми вважаємо відголоском первинного міфу як прецедентного тексту.

Вербально-семіотична природа міфу, з одного боку, сприяє поглибленню ірраціональності буття загалом й окремих феноменів у певному хронотопі. З іншого, вона спричиняє інтерпретації власне змісту МП у повторюваних циклах раціоналізації світу. Один з основних парадоксів буття людини – невпинна ірраціоналізація буття, викликана використанням вербальних способів його раціоналізації. Словами О.Ф. Лосєва, світ, в якому існує людина та всі речі, міфічний. Міф є найголовнішою категорією буття та мислення, оскільки “у світі немає нічого випадкового, непотрібного, довільного, вигаданого або фантастичного”. Міф виявляється “розгорнутим магічним ім'ям”, оскільки в найкращий спосіб вказує на найбільш важливі ознаки предмета або особи – контейнера “ядра образів” [5, с. 440]. Кожна мовна одиниця – це своєрідний міні-міф, тому власне мовна система розглядається як модус буття міфу й основний засіб міфотворення. Мова, що внаслідок своєї природи зазвичай ставить більше питань, ніж дає відповіді, виявляється засобом творення вторинних міфів. Вербально-

льні знаки не відбивають сутності міфічних денотатів, а пропонують певний спектр їх сигніфікативних інтерпретацій. Тому міфологічний семіозис як синкретичне поєднання мовно втіленої інформації щодо чуттєво-емпірично недосяжних феноменів і ментальних процесів „міфологізування” виступає підґрунтям раціоналізації буття на основі ірраціональних вихідних аксіом.

Універсальність міфо-вербального детермінізму різноманітних людських практик проявляється в їхньому ізоморфізмі відносно різних видів діяльності, зокрема, семіотично-номінативної. За К. Леві-Стросом, „в іншому плані існуючої дійсності явища спорідненості виявляються явищами того ж типу, що й мовні” [4, с. 40]. З позицій „закона групи”, що відповідає логіці антропоцентричної концептуалізації та категоризації світу, груповані перестановки в послідовностях інформаційних блоків відображають набір варіантів системних взаємодій. Відтак, будь-який міф як сукупність своїх варіантів постає у вигляді співвідношення $F_x(a):F_y(b) = F_x(b):F_{a-1}(y)$.

У ньому компоненти a і b та відповідні функції x та y задаються одночасно, а еквівалентність між двома ситуаціями за їх участю визначається інверсією членів та їх відносин, за умови можливості заміни компонента на протилежний (a та $a-1$) та можливості одночасної інверсії між значенням функції та значенням аргументу (y та a) [11, с. 239 – 240]. Такий підхід узгоджується з постулатом Ч. Пірса стосовно необхідності двох знаків (власне мовного знака та концептуалізованого знака-інтерпретанти) для породження значення і відповідного смислу [8, с. 18]. Наведена формула має сенс у контексті підходу до феноменів буття як контейнерів контрарних ознак (осмислюваних у термінах концептуальних оксиморонів), що діалектично поєднуються в їх онтології та функціонуванні. У широкому розумінні, суб’єкти міфологічної реальності (вербалізовані референти, що співвідносяться з концептами-міфологемами) є знаками-інтерпретантами, на основі яких відбувається обробка вхідної інформації та формування нового досвіду – окреслення параметрів можливого світу. Так, суб’єкт a , представлений концептом КОРОЛЬ / ВОЛОДАР, що відзначається сукупністю прототипових функцій x , у контексті міфологічної КС так співвідноситься із суб’єктом b (МІФІЧНОЮ ІСТОТОЮ або БОЖЕСТВОМ), що має набір прототипових функцій y , як

перенесена у антропоцентричну сферу / певний сегмент хронотопу МІФІЧНА ІСТОТА, котра, унаслідок незвичайності власних онтологічних ознак, здатна виконувати комплекс функцій x , що співвідноситься зі своїм вихідним набором прототипових функцій, деякі з яких виявляються „профільованими” внаслідок взаємодії (реальної або пропозиційно представленої) із суб’єктом a ($a-1$). При цьому $F_{a-1}(y)$ є наслідком реалізації перших трьох компонентів, між якими наявні причинно-наслідкові, волітивні, асоціативні зв’язки, а комплекс прототипових ознак суб’єкта b – своєрідним каналом (aperture), яким відбувається інверсія змісту концепту-міфологеми.

Універсальні моделі взаємодії міфічного та реального, реалізовані в контексті етнонаціональних лінгвокультур, є основою альтернативних етно-світів. Унаслідок їх можливої модальності, деталізації та специфікації сутнісних ознак суб’єктів з опорою на зміст МП у КС, створених у художніх текстах, референція не обов’язково залежить від пресупозицій і фонових знань потенційних адресатів. Істинність пропозицій асертивних тверджень стосовно базових рис можливого світу умовна. Позначувані об’єкти створюються власне в тексті шляхом логічного й асоціативного співвіднесення автореферентних значень одиниць. Творення референційного поля в межах можливого світу ми описуємо так:

$$\forall(LWx) \sum_{Cn...∞} An...∞; Bn...∞; Dn...∞$$

$$\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00$$

- для будь-якого світу (КС), в якому наявний феномен x , що характеризується онтологічними (А), функціональними (В), темпорально-локативними (D) параметрами й приписаними аксіологічними властивостями (С), проявленими у ступені n , існують такі кореляти $x | m |$ у МП, що характеризуються набором прототипових властивостей $x00$ – онтологічного, функціонального, темпорально-локативного й аксіологічного планів відповідно. Вербалізована структура $\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00$ є базовим оператором, що задає екзистенційні параметри концептуалізованого світу, визначає його реальність у межах окреслених координат, надає істинності модельованому фрагментові альтерна-

тивного світу. Наприклад, усі нажченаведені пропозиції, що вербалізують різноманітні сценарії за участю відповідного референта, є істинними відносно базових операторів:

1) *um cleof n agat. // um ifc g at. // um tant n teln // lletritac na bln.* (я був мечем у руці, щитом у битві, струною в арфі, привидом дев'ять років) [9, с. 17-20] вводить інформацію про базовий у КС кельтів сценарій **ТРАНСФОРМАЦІЯ**, вказує на відносність меж концептуальних сфер;

2) *er þú á Fáfni rautt // þinn inn frána mæki* (ти закривавив свій меч об Фафніра) [11, с. 1] позначає базові параметри світу, в якому реалізується послідовність сценаріїв: у вербально окресленому світі існують **МІФІЧНІ ІСТОТИ (МІ)**, що є носіями **МАГІЧНОЇ СИЛИ** і можуть бути вбиті; реальні наслідки сценаріїв **ПЕРЕМОГА НАД ВОРОГОМ** і **ЗДОБУТТЯ МАГІЧНОЇ СИЛИ**, що визначають характер участі **ГЕРОЯ** у подальших сценаріях;

3) *In a hole in the ground there lived a hobbit* [19, с.3] вводить відправну інформацію про МІ, представника однієї з рас **МІФІЧНОГО СВІТУ**, в якому сценарії за участю відповідних референтів є реальними.

Отже, вербальне конструювання варіанта дійсності як рефлексія змісту базових операторів постає знаковою реалізацією нелінійних причинно-наслідкових посилянь і реакцій типу „вхід-вихід”. Раціоналізація дійсності та творення образів світу з опорою на зміст МП є циклічними процесами інтерпретації, рефлексії та семіотизації міфу, що трансформують значення мовних знаків у ноематичні смисли. Функціонування базових операторів уможлиблюється при реалізації специфічних комплексів властивостей мовних знаків.

Номінації елементів МП розглядаються як поліетіологічні сутності, а їхні ознаки інтегруються в комунікативно-функціональному (I), структурно-ієрархічному (II) та референційному (III) вимірах (рис. 1). Діапазон альтернативних іпостасей мовних знаків складається кваліфікаторами, акцентуаторами, констататорами, оцінними знаками, сигналами, прескрипторами, дейктиками (I); мікро-, ката- (1 і 2), ката-, макро-, мезо- (1 і 2) й мегазнаками (II); квалісигнумами (іконами, іконами-індексами, індексами-іконами), синсигнумами (індексами), легісигнумами (індекса-

ми-символами, символами-індексами, символами) (ІІІ). Мовні одиниці ситуативно поєднують кілька ролей, що перетворюють мовний знак на своєрідний профіль, здатний упорядковувати семіотичний простір, визначати базові параметри можливого світу, створеного в тексті.

Рис. 1. Поліетіологічна модель мовного знака на позначення елементу міфологічного простору

Розглянемо декілька прикладів.

1) У структурі *Freyr, sonr Njarðar, hafði einn dag setti í Hliðskjálf, ok sá um heima alla*. (Фрейр, син Нйорда, сидів якимось на престолі Хлідск'яльв і оглядав усі світи.) [18, с. 1] одиниця *Hliðskjálf* < *hlid* „бік, ворота” або *hlifd* „захист” + *skjalf* „полиця, лавка” постає як локатив-констататор і, водночас, функціональний дескриптор (імплікована функція „божественного захисту”), катазнак, синсигнум, іконічний індекс. Він позначає „фокусну” точку у світі, надсистемному відносно первинної реальності, утворює опозицію з множиною інших світів (*heima alla*).

2) Структура *yg kenneir or peir // pan leferit*. (моя поезія... була виголошена з когла) [15, с. 13], що вербалізує сценарій ВИКОРИСТАННЯ МАГІЇ, є легісигнумом, знаком мезорівня-1, симво-

лічним індексом. Вона охоплює вербалізовані концепти МАГІЯ, СИЛА, МАГІЧНИЙ ОБ'ЄКТ і здійснює відсилання до комплексу уявлень кельтів про природу СИЛИ (енергії, магії) як ЗВУКА, відповідно, мови та мовлення. Символізм КОТЛА полягає в поєднанні жіночих атрибутів і чоловічого начала (Dagda, володар котла) й у функції контейнера та „конфігуратора” рідини (води, що асоціюється зі звуком та енергією), пор. співвідношення і.е. основи *ker- „видавати звуки” > „пов'язувати чарами”. З огляду на фізичну природу звукових хвиль, акустичні властивості зовнішньої форми мовних знаків розглядаються як параметричні особливості енергетичних взаємодій у світі. Звідси – наявність у МП різних етносів уявлень про сакральну роль пісні та слова: д. англ. *lēop*, д. в. нім. *liod*, нім. *Lied*, д. півн. *Ljōð* < і.е. *lei- „лити”. Уявлення про „лиття” звука відображає розуміння руху матерії та притаманної їй енергії, пор. і.е. *lēu-, *lāu-, *lā-, *lē- „видавати звуки”, а також і.е. *lei-dh* „з'єднуватись”, пор.: нім. *Lied* „пісня”, ірл. *laidir* „сила”; дзн.а. *galan* „співати”, лит. *galia* „сила”; і.е. *uer-* „звук”, лтс. *vara* „сила” [14, с. 683].

3) Номінативна конструкція *Гекса та їхнє поріддя не може ступати на землю Мірте* [3,с.5] розглядається як макрознак, констататор і, водночас, акцентуатор оцінного типу, квалісигнум, індекс. Цей знак вводить інформацію про наявність раси, що перебуває на периферії соціальних відносин у світі, імплікує наявність глибинних розбіжностей, які визначають конфліктний характер сценаріїв, що розгортаються у світі.

4) Мезознак (мікротекст) *Geralt znikąd. Jestem wiedźminem. ... Mój dom, to Kaer Morhen, Wiedźmińskie Siedliszczce. ... Tam produkowało się takich jak ja. Przeszedłem tam zwykłą mutację* (Геральт незвідки. Я відьмак. ... Мій дім – Каер Морхен, оселя відьмаків... Там робили таких як я... Я пройшов там звичайну мутацію) [17, с.118] є констататором-дескриптором, легісигнумом, індексом, що окреслює суб'єкт, центр „світу мутантів”;

5) *And he also happened to be a wizard* [16, с. 1-2]. Констататор мезорівня імплікує наявність двох паралельних світів, між якими особа-референт здійснює навігацію та виконує набори типових ролей; при цьому постульована наявність світу магії надає всім вербалізованим концептам і сценаріям істинності.

Отже, варіанти конфігурації вербально створеного можливого світу, підпорядковані ірраціональним механізмам енерго-інформаційного обміну в надсистемі та їхніх вербальних проєкціях у реальному світі, безконечні. Дискретизація квантів інформації й зняття невизначеності задля здійснення когнітивних процедур із ними зумовлюють їх розгляд як коніфгураторів альтернативних світів. Загалом, мова як засіб представлення вихідних аксіом ніколи повністю не відображає їх сутність і зумовлює „розмитість” МП. Мовний код забезпечує множинність інтерпретацій змісту МП, а міфологічний семіозис є підґрунтям вербального творення можливих світів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська – К. : Логос, 2004. – 284 с.
2. Гудков Д. Б. К вопросу о словаре прецедентных феноменов / Д.Б. Гудков // Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 251–259.
3. Дяченко М. Мідний Король / Дяченко М., Дяченко С. – Х. : Фоліо, 2008. – 476 с.
4. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 512 с.
5. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 524 с.
6. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб : Искусство–СПб, 2001. – 704 с.
7. Манакін В.М. Мова як синергетичний феномен / В.М. Манакін // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. - № 27. – С. 91-97.
8. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / Ч. С. Пирс. – М. : Логос, 2000. – 416 с.
9. Cad Goddeu [Electronic resource]. – Access mode : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/cad_goddeu_eng.html.
10. Encyclopedic Dictionary of Semiotics / gen. ed. Thomas D. Sebeok. – Berlin ; N.Y.; – Amsterdam : Mouton de Gruyter. – Tome 1. – 1986. – 592 p.
11. Fáfismál [Electronic resource]. – Access mode : <http://norse.ulver.com/texts/fafnis.html>.

12. Hintikka J. Exploring possible worlds / J. Hintikka // Possible worlds in humanities, arts and sciences : Proceedings of Nobel Symposium 65. – Berlin : Mouton de Gruyter. – 1989. – P. 52–73.
13. Kramarae C. Introduction: Toward an Understanding of Language and Power / C. Kramarae // Language and Power. – Beverly Hills : Sage, 1984. – P. 9–22.
14. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1–2. – Bern : Francke, 1959. – 1183 S.
15. Preiddeu Annwn [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/annwn.htm>.
16. Rowling J. K. Harry Potter and the Sorcerer's Stone / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 1999. – 312 p.
17. Sapkowski A. Ostatnie życzenie / A. Sapkowski. – Warszawa : SuperNOWA, 1998. – 287 s.
18. Skírnismál [Electronic resource]. – Access mode : <http://norse.ulver.com/edda/skirnis.html>.
19. Tolkien J.R.R. The Hobbit / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 1999. – 304 p.

*Юрій Кійко
(Чернівці)*

ЕВІДЕНТНІСТЬ І ЕПІСТЕМІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ У НІМЕЦЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ⁴

Анотація: Розглядаються дві тісно пов'язані між собою мовні категорії евідентності та епістемічної модальності на матеріалі сучасного німецького інформаційного дискурсу. У результаті аналізу встановлено, що найчастіше епістемічними/евідентними маркерами в досліджуваному дискурсі виступають квотативний кон'юнктив, прийменникові конструкції, модальні слова і дієслова. Для німецьких модальних дієслів і квотативного кон'юнктиву характерна поліфункціональність.

Ключові слова: *інформаційний дискурс, евідентність, епістемічна модальність, німецька мова.*

---

⁴ Стаття присвячена світлій пам'яті проф. В.В. Левицького, під керівництвом якого я мав честь працювати над кандидатською дисертацією.